

FORUM POLITOLOGICZNE

TOM 28

**Religia, polityka i ekonomia
w Afryce**

pod redakcją
Arkadiusza Żukowskiego

2019

Recenzenci

Prof. zw. dr hab. Marek J. Malinowski
Prof. nadzw. dr hab. Krzysztof Trzeciński

Rada Programowa

Teresa Astramowicz-Leyk, Tomasz Bojarowicz, Selim Chazbijewicz,
Marcin Chelminiak, Janusz Filipkowski, Degefe Kebede Gemechu,
Krzysztof Gładkowski, Dominik Hryszkiewicz, Tadeusz Iwiński,
Marek Jabłonowski, Wojciech Jakubowski, Igor Kąkolewski,
Wojciech T. Modzelewski, Waldemar Tomaszewski, Jacek Węclawski,
Waldemar Żebrowski, Arkadiusz Żukowski

Redakcja wydawnicza
Arkadiusz Żukowski

Korekta
Aneta Maciejewska

Skład
Paulina Jarzynka

Projekt okładki
Pracownia Wydawnicza „Elset”

Konsultant tytułów i streszczeń w języku angielskim
Consultant of titles and summaries in English
Degefe Kebede Gemechu

ISBN 978-83-66259-10-2
ISSN 1734-1698

© Copyright by
Instytut Nauk Politycznych
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Wydawca
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Instytut Nauk Politycznych

Druk i oprawa
Zakład Poligraficzny
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

ks. Adam Romejko

PAPIEŻ FRANCISZEK A „SPRAWA AFRYKAŃSKA”

POPE FRANCIS AND THE “AFRICAN ISSUE”

Słowa kluczowe: Afryka, chrześcijaństwo, ekologia, Europa, Franciszek, islam, migracja, ubóstwo

Wstęp

Kontynentem, który z różnych powodów wzbudza zainteresowanie, jest Afryka. Postrzegany jest on jako ważny z perspektywy Kościoła katolickiego. Zwraca się uwagę na żywotność tamtejszych wspólnot katolickich, czego potwierdzeniem jest wzrost powołań kapłańskich. Kościół katolicki w Afryce jest obecnie misjonarski nie dlatego, że konieczne jest, aby przybywali tam misjonarze, lecz dlatego, że sam wysłała misjonarzy, nawet do najodleglejszych krajów na ziemskim globie. Z zainteresowaniem i troską na Afrykę spogląda papież Franciszek, wskazując nie tylko na jej problemy, lecz także na mocne strony.

W wyraźny sposób temat Afryki podjęty został przez Franciszka w czasie pielgrzymek na Czarny Łąd. Wystąpienia papieskie są obfite pod względem wypowiedzianych słów – na oficjalnej stronie interneto-

wej Watykanu (www.vatican.va) zamieszczono wszystkie przemówienia papieskie, które wygłoszono w czasie pielgrzymek do krajów afrykańskich. Obejmują one ponad 12 arkuszy wydawniczych. Ta obfitość nie przekłada się na bogactwo treściowe. Papież Franciszek skupia się zasadniczo na trzech tematach – ubóstwo, ekologia oraz dialog ekumeniczny i międzyreligijny. W niniejszym artykule zaprezentowano główne elementy refleksji papieskiej, nauczanie w czasie pielgrzymek do Afryki, a na końcu uwagi o krytycznym charakterze.

Główne elementy myśli papieża Franciszka

Wybór w dniu 13 marca 2013 r. arcybiskupa metropolity Buenos Aires, jednocześnie prymasa Argentyny, kard. Jorge Mario Bergoglio (ur. w 1936 r. w Buenos Aires) na Stolicę Piotrową spotkał się z ogólnoświatowym zainteresowaniem. Podkreślano, że to pierwszy papież spoza Europy od VIII w., tj. od czasu pontyfikatu pochodzącego z Syrii papieża Grzegorza III (731–741), że to pierwszy papież z Ameryki Południowej. Gdyby potraktować basen Morza Śródziemnego i Europę jako całość, to Franciszek jest pierwszym papieżem spoza tego regionu. Do tego jest pierwszym jezuitą na Stolicy Piotrowej. Ostatnim papieżem zakonnikiem był Grzegorz XVI, którego pontyfikat przypadł na lata 1831–1846¹.

Wprawdzie Franciszek pochodzi z Ameryki Południowej, to jednak za pośrednictwem rodziców jest związany z Europą, a konkretnie z Półwyspem Apenińskim. Jego ojciec jest włoskim imigrantem, a rodzice matki, która urodziła się w Argentynie, również byli Włochami. Stąd dobra znajomość języka włoskiego². W 1958 r. wstąpił do je-

¹ K. Gołębiowski, *Życiorys kard. Jorge Mario Bergoglio – papieża Franciszka*, w: Franciszek, *Chciałbym Kościoła ubogiego dla ubogich*, Warszawa – Kraków 2013, s. 28–29; J. Warmiński, *Grzegorz III*, w: J. Walkusz i in. (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 6, *Graal – ignorancja*, Lublin 1993, k. 334.

² P. Valley, *Papież Franciszek. Rozwiązywanie węzłów*, Kraków 2013, s. 37–39.

zuitów. Święcenia kapłańskie otrzymał po 11 latach – w 1969 r. Długi okres seminaryjnej edukacji nie był czymś nadzwyczajnym, odbija się w nim praktyka życia jezuickiego³.

1969 to także rok, w którym opublikowane zostało opracowanie peruwiańskiego dominikanina Gustavo Gutierrez (1928–) pt. *Teologia wyzwolenia*. Książka ta była intelektualnym impulsem, który stał u początku nurtu we współczesnej teologii latynoamerykańskiej o takiej samej nazwie. Wskazuje się, że „teologia wyzwolenia” (hiszp. *Teología de la liberación*) powstała jako reakcja na sytuację „absolutnej negacji Boga”, ubóstwo, wyzysk, niesprawiedliwość społeczną i zinstytucjonalizowaną przemoc. Zasadnicze myśli oraz kierunki rozwoju teologii wyzwolenia zostały sformułowane przez Konferencję Episkopatu Latynoamerykańskiego (CELAM) w kolumbijskim Medellin (1968) i meksykańskim Puebla (1979)⁴.

Punktem wyjścia teologii wyzwolenia jest ubogi człowiek żyjący w niezasłużonej nędzy, jako jednostka oraz jako lud i klasa. Ubóstwo człowieka i społeczeństwa jest wynikiem niesprawiedliwych struktur społecznych. Zaradzić temu ma wyzwolenie, w którego realizację powinien się zaangażować Kościół. Niezbędna jest zmiana eklezjalnej perspektywy – należy odejść od „Kościoła dla ubogich” do „Kościoła ubogiego z ubogimi”⁵.

Z negatywną oceną Stolicy Apostolskiej spotkało się zbliżenie części teologów wyzwolenia do marksizmu. Odpowiedzią na ich poglądy były dwa dokumenty Kongregacji Nauki Wiary, kierowanej przez kard. Josepha Ratzingera: *Instrukcja o niektórych aspektach „teologii wyzwolenia”* (1984)⁶ oraz *Instrukcja o chrześcijańskiej wolności i wy-*

---

³ *Etapy formacji. Jezuicka droga formacji zakonnej...*, <https://powolania.jezuici.pl/formacja/> [21.10.2019].

⁴ E. Himitian, *Franciszek. Papież ludzi*, Kraków 2014, s. 64–65, 206–208.

⁵ *Teologia wyzwolenia*, w: T. Gadacz, B. Milerski (red.), *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 9, *Rut żywotność*, Warszawa 2003, s. 284.

⁶ *Instrukcja o niektórych aspektach „teologii wyzwolenia”. Libertatis nuntius*, w: Z. Zimowski, J. Królikowski (red.), *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary, 1966–1994*, Tarnów 1995, s. 215–235.

zwoleniu (1986)⁷. Z marksizmu teologia wyzwolenia przejmując dycho-
tomiczną, naznaczoną manicheizmem wizję świata. Jest dobry świat –
to świat ubogich, i świat zły – to świat bogatych (imperialistów). Ucie-
leśnieniem politycznego, gospodarczego i militarnego imperializmu
były USA. Wskazywano jeszcze na inny imperializm – o teologicz-
nym i eklezjalnym charakterze. To Kościół ze swoją „zachodnią” teo-
logią nieprzystawalną do sytuacji panującej w Ameryce Łacińskiej.
Stąd kontestacja nauczania papieskiego oraz strukturalnego funkcyj-
nowania Kościoła. Widocznym przejawem zaangażowania po stronie
ubogich były kościelne wspólnoty podstawowe (hiszp. *Comunidades
Eclesiales de Base*), których zadaniem była decentralizacja dotychcza-
sowych struktur kościelnych opartych na diecezjach i parafiach. Teo-
logia wyzwolenia nie zakończyła się sukcesem – nie udało się zreali-
zować postulowanych reform⁸.

Zwraca się uwagę, że papież Franciszek nie utożsamia się z na-
znaczoną marksizmem teologią wyzwolenia, lecz stoi pod wpływem
argentyńskiego jezuitę Juana Carlosa Scannone (1931–2019) i wypra-
cowanej przez niego teologii ludu (hiszp. *Teología del pueblo*). Bazuje
ona na teologii wyzwolenia, nie akceptując jednak zaimplementowa-
nego w jej ramach marksizmu⁹. Wprawdzie Franciszek nie jest pre-
zentowany jako przedstawiciel teologii wyzwolenia, to jednak w jego
nauczaniu można dostrzec jej piętno, w tym wyraźne opowiadanie się
po stronie tych, którzy stanowią społeczny margines, a jednocześnie
ostrą krytykę neoliberalnej gospodarki¹⁰. Intelktualnym punktem

⁷ *Instrukcja o chrześcijańskiej wolności i wyzwoleniu. Libertatis conscientia*, w: Z. Zimowski, J. Królikowski (red.), *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary, 1966–1994*, Tarnów 1995, s. 244–282.

⁸ A. Ivereigh, *Prorok. Biografia Franciszka, papieża radykalnego*, Bytom 2015, s. 174, 188, 224; *Teologia wyzwolenia...*, s. 285.

⁹ P. Bieliński, *Papież spotkał się z jednym z ojców teologii wyzwolenia*, „Wiadomości KAI” 2014, nr 5, s. 24; K. Gołębiowski, *Franciszek – papież Kościoła ubogich, obrońca rodziny*, w: Franciszek, *Chciałbym Kościoła ubogiego dla ubogich*, Warszawa – Kraków 2013, s. 23; E. Piqué, *Franciszek. Życie i rewolucja*, Kraków 2016, s. 55.

¹⁰ Por. „*Sie werden sich noch wundern*”. *Der Befreiungstheologe und Vatikan-Kritiker Leonardo Boff über den neuen Papst*, „Der Spiegel” 2013, Nr. 12,

wyjścia Franciszka jest człowiek ubogi. Do tej pory w papieskim nauczaniu dominowało hasło godności człowieka¹¹. Człowiek ubogi jest z natury dobry, gdyż cierpi w niezawiniony sposób. Taka perspektywa jest obecna m.in. w nauczaniu Franciszka o Afryce. Chętnie odnosi się on do człowieka ubogiego, marginalizowanego, pozostawionego samemu sobie (w tym do dzieci i starców). Wyraża przekonanie, że winni są inni – ci spoza Afryki.

Kolejnym elementem, który jest obecny w myśli papieża, jest dychotomiczna wizja świata. Obok ubogich, niesłusznie cierpiących, mamy tych, którzy wzbogacili się na ich biedzie – to szeroko rozumiana społeczność kapitalistyczna, Zachód, w tym USA i Europa. Nie ma znaczenia, czy jest to stan faktyczny, czy oskarżenie jest niesłuszne. Stąd m.in. duma Franciszka z powodu krytycznych opinii na jego temat płynących ze strony środowisk amerykańskich¹².

Dychotomia widoczna jest w dokonywanej przez Franciszka ocenie kwestii zbiorczo określanej jako migranci i uchodźcy. Pozycjonuje ich jako ofiary, a co za tym idzie, domaga się bezwarunkowej pomocy. W obliczu „głodnego przybysza” syty gospodarz jest zobowiązany do tego, aby zaradzić jego problemom. Jako ilustracja opinii papieża może posłużyć przemówienie, które 13 listopada 2015 r. wygłosił do człon-

---

s. 88–89; *Bischof Krätzler: „Papst spricht mir aus dem Herzen”*, http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2013/03/20/bischof_kr%C3%A4utler_%E2%80%9Epapst_spricht_mir_aus_dem_herzen%E2%80%9C/ted-675079 [21.10.2019].

¹¹ Por. A. Romejko, *Problem ubóstwa we współczesnej Afryce w nauczaniu społecznym Kościoła katolickiego*, w: A. Żukowski (red.), *Problemy bogactwa i biedy we współczesnej Afryce*, seria „Forum Politologiczne”, t. 12, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011, s. 135.

¹² *Pressekonzferenz mit dem Heiligen Vater auf dem Rückflug nach Rom. Dienstag, 10. September 2019*, http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190910_voloritorno-madagascar.html [27.09.2019]; por. *Franciszek w samolocie: nie obawiam się schizm*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 38, s. 25.

ków berlińskiej Fundacji im. Romana Guardiniego. Zatytułował je: *Niech bogata Europa przyjmie głodnych braci*¹³. Franciszek krytykuje nieprzychylnie nastawienie państw europejskich wobec przyjmowania migrantów i uchodźców¹⁴. Postawę taką określa m.in. mianem globalizacji obojętności. Wytyka Europejczykom, że przyzwyczaili się do cierpienia innych. Jego zdaniem oni „(...) wygodnie zamknęli się we własnym dobrobycie, który znieczula serce”. Powyższe słowa Franciszek wypowiedział w czasie pobytu na Lampedusie 8 lipca 2013 r., w ramach nabożeństwa odprawionego ku czci osób, które straciły życie w czasie morskiej przeprawy do Europy. Wskazywano, że była to jego pierwsza podróż jako papieża¹⁵.

Postacią, do której chętnie się odwołuje Franciszek, jest patron jego pontyfikatu, tj. św. Franciszek z Asyżu (1182–1226). W czasie pobytu w tym mieście 4 października 2013 r. papież wskazał, że Kościół powinien iść drogą ubóstwa, a jednocześnie służyć Chrystusowi w ubogich¹⁶. Taka wizja Kościoła odbija się w opracowaniach Franciszka i tych na jego temat. Jedną z pierwszych książek opublikowanych po wyborze na Stolicę Piotrową, która zawiera antologię wypowiedzi papieskich, zatytułowano *Chciałbym Kościoła ubogiego dla ubogich*¹⁷.

Obok ubogich tematem podejmowanym przez papieża jest ekologia. Swoistym manifestem dotyczącym tej sprawy jest encyklika *Laudato si'* (2015), której tytuł stanowią pierwsze słowa *Pieśni słonecznej*, nazywanej także *Pochwałą stworzenia*, którą napisał św. Franciszek.

---

¹³ Franciszek, *Niech bogata Europa przyjmie głodnych braci*, „L'Osservatore Romano” 2015, nr 12, s. 39–40.

¹⁴ Por. A. Romejko, *Migranci i uchodźcy w nauczaniu społecznym Kościoła katolickiego*, w: A. Żukowski (red.), *Afryka i świat a problem migrantów i uchodźców. Kwestie ogólne – historia i terażniejszość*, seria „Forum Politologiczne”, t. 24, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2017, s. 206–208.

¹⁵ P. Bieliński, *Papież na Lampedusie*, „Wiadomości KAI” 2013, nr 29, s. 28.

¹⁶ *Franciszek w Asyżu*, „Wiadomości KAI” 2013, nr 41, s. 3, 6.

¹⁷ Franciszek, *Chciałbym Kościoła ubogiego...*

Podkreśla się, że to pierwszy dokument papieski w całości poświęcony ekologii, który swą rangą dorównuje pierwszej encyklice społecznej *Rerum novarum* Leona XIII (1891), a nawet *Sumie teologicznej* św. Tomasza z Akwinu, oraz iż został on przyjęty z wielkim zainteresowaniem, entuzjazmem, że odbił się światowym echem¹⁸.

Do czasów Franciszka Stolica Apostolska dystansowała się wobec dawania dokładnych recept dotyczących ekologii¹⁹. W *Laudato si'* nie mamy do czynienia z tego typu zachowawczym podejściem. Jest ona napisana nierówno – obok fragmentów w stylu typowym dla kościelnych dokumentów są takie, w których używa się języka o technicznym charakterze. Jest to konsekwencją współpracy z należącym do Papieskiej Akademii Nauk niemieckim klimatologiem Hansem Joachimem Schellnhuberem (1950–)²⁰. Nowością *Laudato si'* jest holistyczne i integralne ujęcie kwestii ekologii (motyw Ziemi jako wspólnego domu, pojęcie ekologii integralnej), w tym wskazanie przyczyn zachodzącego kryzysu i sposobu jego rozwiązania²¹.

Przytaczając ekologiczne problemy, papież zwraca uwagę, że swymi korzeniami sięgają one do niewłaściwych stosunków międzyludzk-

---

¹⁸ T. Bieliński, *Editorial. Summa ecologica*, „Wiadomości KAI” 2015, nr 26, s. 2; *Encyklika ekologiczna już w tym tygodniu*, „Wiadomości KAI” 2015, nr 25, s. 2; *Encyklika „Laudato si'” watykańska prezentacja, światowe echa*, „Wiadomości KAI” 2015, nr 26, s. 3; *Moja diecezja. Przegląd najważniejszych wydarzeń diecezjalnych*, „Wiadomości KAI” 2015, nr 30, s. 22.

¹⁹ Por. *Orędzie Ojca Świętego Benedykta XVI na Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2010 roku. Jeśli chcesz krzycić pokój, strzeż dzieła stworzenia*, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20091208_xliii-world-day-peace.html [22.10.2019].

²⁰ J. Mazur, *Papieża Franciszka myśl o integralności stworzenia – perspektywa prawa naturalnego*, w: A. Wysocki (red.), *Świat jako wspólny dom. Wokół koncepcji ekologii integralnej w encyklice Laudato si'*, Warszawa 2016, s. 55.

²¹ Por. A. Dylus, *Integralna ekologia papieża Franciszka. Perspektywa etyki odpowiedzialności*, w: A. Wysocki (red.), *Świat jako wspólny dom. Wokół koncepcji ekologii integralnej w encyklice Laudato si'*, Warszawa 2016, s. 117–118.

kich – do globalnej niesprawiedliwości, w tym do cywilizacyjnego marginalizowania większości ludności świata. Franciszek wskazuje, że łatwo to dostrzec w relacji pomiędzy biednym Południem a bogatą Północą. Ta ostatnia zaciągnęła wobec pierwszego dług ekologiczny. Franciszek przypomina o zasadzie powszechnego przeznaczenia dóbr i wzywa do podjęcia wysiłku mającego na celu polepszenie panującej sytuacji. W dwóch ostatnich rozdziałach encykliki (piątym i szóstym) wskazuje na działania, które należy podjąć: wielopłaszczyznowy dialog (w tym religii z nauką), lokalne i ponadlokalne inicjatywy ekologiczne, edukacja i rozwój duchowości ekologicznej (nawrócenie ekologiczne)²².

Tematem, do którego papież nawiązuje, obok ubogich i ekologii, jest dialog ekumeniczny (pomiędzy wyznaniem chrześcijańskimi) oraz międzyreligijny. Tydzień po wyborze na Stolicę Piotrową, 20 marca 2013 r. spotkał się z przedstawicielami wyznań chrześcijańskich i religii niechrześcijańskich. Spośród tych ostatnich imiennie przywołał wyznawców judaizmu i islamu. Zaznaczył, że Kościół: „Jest (...) świadomy odpowiedzialności, jaką ponosimy wszyscy za nasz świat, za całe stworzenie, które powinniśmy kochać i strzec. I możemy uczynić wiele dla dobra najuboższych, słabych i cierpiących, na rzecz sprawiedliwości, aby wspierać pojednanie i budować pokój”²³.

Pisząc o relacji Franciszka do judaizmu, przypomina się, że będąc arcybiskupem Buenos Aires, pozostawał w przyjaznych stosunkach z tamtejszą społecznością żydowską, szczególnie zaś z rabinem Abrahamem Skorką (Skórką)²⁴. W czerwcu 2013 r., odnosząc się do relacji chrześcijańsko-żydowskich, papież stwierdził, że ze wzglę-

²² Encyklika „*Laudato si*”..., passim.

²³ *Pragnę nadal kroczyć drogą dialogu i współpracy. Wystąpienie papieża Franciszka podczas spotkania z przedstawicielami Kościołów i wspólnot chrześcijańskich oraz religii niechrześcijańskich. Sala Klementyńska Pałacu Apostolskiego w Watykanie, 20 marca 2013, „Wiadomości KAI” 2013, nr 13–14, s. 13.*

²⁴ Por. J. Bergoglio, A. Skórka, *W niebie i na ziemi*, Kraków 2013. Książka jest zapisem rozmowy prowadzonej przez autorów na tematy dotyczące kwestii religijnych, politycznych, społecznych i gospodarczych.

du na wspólne korzenie, chrześcijanie nie mogą być antysemitami²⁵. Taka postawa – jego zdaniem – jest grzechem²⁶.

Życzliwie Franciszek nastawiony jest do muzułmanów, m.in. nie godzi się na zbiorcze oskarżanie ich o przemoc²⁷. W *Evangelii gaudium*, w swej pierwszej adhortacji z 2013 r., napisał: „Wobec budzących nasze obawy epizodów uciekającego się do przemocy fundamentalizmu, serdeczne uczucie wobec autentycznych wierzących islamskich powinno prowadzić nas do unikania wrogich uogólnień, ponieważ prawdziwy islam i poprawna interpretacja Koranu sprzeciwiają się wszelkiej przemocy”²⁸.

Nauczanie papieża Franciszka w czasie pielgrzymek do Afryki

Franciszek skupia się w swym nauczaniu, na co wskazano wyżej, na trzech zasadniczych kwestiach – ubóstwo i społeczna sprawiedliwość (w tym migranci i uchodźcy), ochrona przyrody oraz dialog ekumeniczny i międzyreligijny. Z tym tematycznym ukierunkowaniem mamy także do czynienia w ramach przemówień wygłoszonych w czasie pielgrzymek do Afryki. Czarny Kontynent Franciszek odwiedził czterokrotnie – w 2015 r. był w Kenii, Ugandzie i Republice Środkowoafrykańskiej, w 2017 r. w Egipcie, a w 2019 r. udał się najpierw do Ma-

---

²⁵ P. Pullella, *Jews tell pope of concern over moves to make Pius XII a saint*, <https://www.reuters.com/article/us-pope-jews/jews-tell-pope-of-concern-over-moves-to-make-pius-xii-a-saint-idUSBRE95N0ZA20130624> [22.10.2019].

²⁶ J. Moskwa, *Papież dialogu... asymetrycznego?*, „Wiadomości KAI” 2013, nr 41, s. 27; por. *Franciszek potępił antysemitki eksces w Buenos Aires*, „Wiadomości KAI” 2013, nr 48, s. 31.

²⁷ Por. A. Romejko, *Kwestia przemocy i terroryzmu w nauczaniu papieża Franciszka*, „Studia Łuckie” 2017, nr 4, s. 471–485.

²⁸ Franciszek, *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Kraków 2013.

roka, a następnie do Mozambiku, na Madagaskar i Mauritius. Łącznie w latach 2013–2019 odbył 32 zagraniczne podróże²⁹.

Papież akcentuje, że koncentrowanie się na temacie ubóstwa nie jest przypadkowe w jego pontyfikacie. Z jednej strony stanowi to odpowiedź na panującą w danej chwili sytuację, z drugiej zaś jest wynikiem osobistych doświadczeń. W czasie pobytu w Mozambiku, w kraju zmagającym się ze skutkami cyklonu Idai i Kenneth, przypomniał, że sam pochodzi z niezamożnego środowiska, czego potwierdzeniem było dzieciństwo naznaczone grą w piłkę zrobioną z gałąnków³⁰.

Franciszek wskazuje, że Afryce brakuje dobrych liderów, co przekłada się na społeczne i polityczne upośledzenie kontynentu. Na skutek tego przywódczego deficytu ujawniają się takie negatywne zjawiska jak korupcja, bieda, bezrobocie, migracje i polityczna dysfunkcyjność³¹. Przyczyną wielu problemów kontynentu jest plemienna struktura państw afrykańskich, owocująca negatywnym zjawiskiem, określanym mianem trybalizmu. To specyficzna solidarność plemienna, odbijająca się w przekonaniu, że współplemieńcowi należy pomagać, należącemu do innego plemienia – szkodzić³². Papież stanowczo odrzuca taką postawę³³. Tłumaczy obrazowo: „Trybalizm niszczy naród. Trybalizm oznacza trzymanie rąk w ukryciu za plecami, ściskając w każdej ręce kamień, aby rzucić go w drugiego”³⁴.

Obok trybalizmu poważnym problemem, który dotyka Afrykę, jest korupcja. Franciszek cytuje opinię pewnego młodego Afrykańczyka, który podjął działalność polityczną. Gdy wyjaśnił powody swego zaan-

²⁹ *Papstreisen außerhalb Italiens*, <http://w2.vatican.va/content/francesco/de/travels/2019/outside.index.html> [23.10.2019].

³⁰ *Franciszek w Mozambiku*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 37, s. 2.

³¹ *Franciszek wzorem przywództwa dla afrykańskich liderów*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 35, s. 3.

³² A. Romejko, *Problem ubóstwa...*, s. 145.

³³ *Pressekonferenz mit dem Heiligen Vater auf dem Rückflug nach Rom...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2019/september/documents/ts/papa-francesco_20190910_voloritorno-madagascar.html [27.09.2019].

³⁴ *Spotkanie z młodymi. Przemówienie, Nairobi, Stadion Kasarani, 27 listopada 2015*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151127_kenya-giovani.html [19.04.2019].

gażowania przełożonemu: „Wszedłem do polityki, aby pomóc mojej ojczyźnie, żeby się rozwijała”, usłyszał: „Ja robię politykę, żeby kraść!”³⁵. Krytykując takie nastawienie, zaapelował: „Ilekcroć przyjmujemy łapówkę i wkładamy ją do kieszeni, niszczyliśmy nasze serce, niszczyliśmy nasze osobowości i niszczyliśmy naszą ojczyznę. Proszę was nie zasmakowujcie w tej «slodyczy», która jest nazywana korupcją”³⁶.

Papież nawołuje do obrony rodziny i najsłabszych: „Brońcie jej zawsze. Wszędzie są nie tylko porzucone dzieci, ale również opuszczeni ludzie w podeszłym wieku, których nikt nie odwiedza, których nikt nie kocha...”³⁷. Wskazuje jednocześnie na działanie Kościoła w postaci zaangażowania na rzecz ubogich, niepełnosprawnych i chorych, w tym chorych na AIDS. Zdaniem Franciszka tak czyniąc, można znaleźć Jezusa: „Ewangelia każe nam wychodzić ku obrzeżom społeczeństwa i odnaleźć Chrystusa w cierpiącym i potrzebującym”³⁸.

Trudności ekonomiczne w Afryce mają bardziej dalekosiężne konsekwencje, niż może się to wydawać. Stąd przekonanie, że rozwiązanie problemu biedy i ubóstwa w pozytywny sposób wpłynie na stabilizację polityczną, społeczną, a także militarną poszczególnych krajów. Papież zauważa: „Kluczową rolę w zapobieganiu konfliktom i budowaniu pokoju odgrywają starania o wyeliminowanie sytuacji biedy i wyzysku, gdzie najłatwiej zakorzeniają się ekstremizmy oraz blokowanie przepływu pieniędzy i broni do tych, którzy podsycają przemoc. Jeszcze bardziej konieczne jest powstrzymanie proliferacji broni, która, jeśli jest produkowana i sprzedawana, prędzej czy później będzie również wykorzystana. Jedynie czyniąc przejrzystymi mroczne manewry, które podsycają raka wojny, można zapobiec ich rzeczywistym przyczynom”³⁹. Konieczne jest zaangażowanie się na rzecz pokoju. Papież

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ *Odwiedziny w domu miłosierdzia, Kampala, Nalukolongo, 28 listopada 2015*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151128_uganda-casa-carita.html [13.04.2019].

³⁹ *Discorso del Santo Padre ai partecipanti alla Conferenza Internazionale per la Pace, Al-Azhar Conference Centre, il Cairo, venerdì, 28 aprile 2017*,

chwali aktywne na tym polu osoby, a jednocześnie wskazuje, w jaki sposób walczyć o pokój. Ma on być „(...) umacniany z determinacją, lecz bez fanatyzmu, odważnie, ale bez egzaltacji, wytrwale, choć w sposób inteligentny: mówimy «nie» przemocy, która niszczy, «tak» dla pokoju i dla pojednania”⁴⁰.

Podjmując kwestię migracji, Franciszek stwierdza: „Podobnie pilnym wezwaniem dla wszystkich jest poważny kryzys migracyjny, z którym mamy dziś do czynienia. Trzeba bowiem szukać konkretnych środków w celu wyeliminowania przyczyn, które zmuszają wielu ludzi do opuszczenia swojej ojczyzny, rodziny i często są usuwani na margines, odrzucani. Z tego punktu widzenia w grudniu ubiegłego roku, także w Maroku, Międzyrządowa Konferencja na temat Globalnego porozumienia w sprawie bezpiecznej, uporządkowanej i regularnej migracji przyjęła dokument, który ma być punktem odniesienia dla całej społeczności międzynarodowej”⁴¹.

Działania na rzecz ubogich i społecznej sprawiedliwości papież wiąże z troską o sprawy ekologiczne, przywołując passusy z encykliki *Laudato si*⁴². Wspomina ideę integralnego rozwoju: „(...) nauczyliśmy się, że nie możemy mówić o rozwoju integralnym bez zwrócenia uwagi i zatroszczenia się o nasz wspólny dom. Chodzi nie tylko o znalezienie

---

http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2017/april/documents/papa-francesco_20170428_egitto-conferenza-pace.html [13.04.2019].

⁴⁰ *Spotkanie z przedstawicielami władz, korpusu dyplomatycznego i społeczeństwa obywatelskiego. Przemówienie Ojca Świętego. Maputo – pałac prezydencki, 5 września 2019*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190905_autorita-mozambico.html [27.09.2019].

⁴¹ *Spotkanie z mieszkańcami Maroka, władzami, społeczeństwem obywatelskim i korpusem dyplomatycznym. Przemówienie ojca świętego, Wieża Hasana (Rabat), Sobota, 30 marca 2019*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/march/documents/papa-francesco_20190330_autorita-marocco.html [13.04.2019].

⁴² *Por. Spotkanie z biskupami, kapłanami, zakonnikami i katechetami. Przemówienie Ojca Świętego. Katedra (Maputo), 5 września 2019*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190905_consacрати-mozambico.html [27.09.2019].

środków ochrony zasobów naturalnych, ale o poszukiwanie «rozwiązań integralnych, uwzględniających interakcje systemów przyrodniczych między sobą oraz z systemami społecznymi. Nie ma dwóch odrębnych kryzysów, jeden środowiskowy, a drugi społeczny, ale istnieje jeden złożony kryzys społeczno-ekologiczny» (Enc. *Laudato si'*, 139)⁴³.

Przebywając na Madagaskarze, Franciszek odniósł się do działań prowadzących do systematycznego wylesiania wyspy. Skrytykował, że finansowo zyskują na tym nieliczni i zaapelował o ochronę środowiska, a także o tworzenie nowych miejsc pracy⁴⁴. W tym kontekście do rangi symbolu urasta inicjatywa podjęta na innej wyspie, tj. na Mauritiusie, aby uczcić papieża, określonego mianem pielgrzyma ekologa, poprzez zasadzenie (do końca 2019 r.) 200 tys. drzew⁴⁵. Troska o naturę jest jednocześnie troską o samego człowieka. W Kenii papież wskazał na zachwianą relację pomiędzy człowiekiem a przyrodą. Wyjaśnił, że ochrona przyrody jest konieczna, jeśli chcemy mówić o sprawiedliwym i uczciwym porządku społecznym⁴⁶.

Podjęjąc w kontekście afrykańskim temat dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego, Franciszek chętnie odnosi się do dwóch religii, których integralnym elementem jest pozyskiwanie nowych wyznawców. Wspomina dwa zjawiska, które sobie przeciwstawia – prozelityzm i ewangelizację. Krytykując prozelityzm, nie podaje jednocześnie, gdzie przebiega granica między nim a ewangelizacją. W czasie spotkania z biskupami, kapłanami, zakonnikami i katechetami w Mozambiku powiedział: „Waszym powołaniem jest ewangelizacja;

---

⁴³ *Spotkanie z przedstawicielami władz. Przemówienie ojca świętego, Antananarywa, 7 września 2019*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190907_autorita-madagascar.html [27.09.2019].

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ K. Tomasiak, *Mauritius: Franciszek na rajskiej wyspie*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 35, s. 26.

⁴⁶ *Spotkanie z władzami i korpusem dyplomatycznym. Przemówienie, Nairobi, State House, 25 listopada 2015*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151125_kenya-autorita.html [13.04.2019].

powołaniem Kościoła jest ewangelizacja; tożsamością Kościoła jest ewangelizacja. Nie uprawianie prozelityzmu! Prozelityzm nie jest ewangelizacją. Prozelityzm nie jest chrześcijański. Naszym powołaniem jest ewangelizacja. Tożsamością Kościoła jest ewangelizacja⁴⁷. W innym miejscu zaapelował o: „Pokój, braterstwo, międzyreligijne współżycie, brak prozelityzmu”⁴⁸. Zdaniem Franciszka alternatywą dla prozelityzmu jest inkulturacja, którą tłumaczy enigmatycznie jako „kultura spotkania w wielokształtnej harmonii”⁴⁹.

Papież uważa, że ewangelizacja ma polegać na świadectwie życia poprzez działalność charytatywną, jednocześnie bez werbalnego artykułowania wiary w Jezusa⁵⁰. Przywołuje św. Franciszka z Asyżu i udzieloną przez niego wskazówkę: „Idźcie i głosście Ewangelię: jeśli byłoby to konieczne, również słowami”⁵¹. Święty Franciszek kreowany jest przez papieża na patrona dialogu chrześcijańsko-muzułmańskiego. Przypomina o spotkaniu św. Franciszka z sułtanem Malikiem al Kamilem w Egipcie w 1219 r.⁵². Stwierdził: „To prorocze wydarzenie uka-

---

⁴⁷ *Spotkanie z biskupami...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190905_consacratimozambico.html [27.09.2019].

⁴⁸ *Pressekonferenz mit dem Heiligen Vater auf dem Rückflug nach Rom...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190910_voloritorno-madagascar.html [27.09.2019].

⁴⁹ *Spotkanie z biskupami...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190905_consacratimozambico.html [27.09.2019].

⁵⁰ *Pressekonferenz mit dem Heiligen Vater auf dem Rückflug nach Rom...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190910_voloritorno-madagascar.html [27.09.2019].

⁵¹ *Spotkanie z kapłanami, osobami konsekrowanymi oraz członkami ekumenicznej rady kościołów. Przemówienie ojca świętego, Katedra w Rabacie, Niedziela, 31 marca 2019*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/march/documents/papa-francesco_20190331_sacerdoti-marocco.html [13.04.2019].

⁵² *Discorso del Santo Padre...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2017/april/documents/papa-francesco_20170428_egitto-conferenza-pace.html [13.04.2019].

zuje, że odwaga spotkania i wyciągniętej ręki jest drogą pokoju i zgody dla ludzkości tam, gdzie ekstremizm i nienawiść są czynnikami podziału i zniszczenia”. Odwróceniem postawy św. Franciszka są: fanatyzm, fundamentalizm i ekstremizm. Papież wzywa: „Fanatyzmowi i fundamentalizmowi trzeba bowiem koniecznie przeciwstawić solidarność wszystkich wierzących, mając za bezcenne punkty odniesienia dla naszego działania wartości dla nas wspólne”⁵³.

Odwiedzając kraje afrykańskie, Franciszek w czasie spotkań z niekatolikami chętnie wskazywał na wspólne doświadczenie cierpienia, które nazwał ekumenizmem krwi⁵⁴. Na przykład w czasie pobytu w Ugandzie, wspominając katolickich męczenników z XIX w., odniósł się także do męczenników anglikańskich⁵⁵. Pomimo tego, co łączy, jest i to, co dzieli. Przeszkodą w zachowaniu zgody pomiędzy wyznawcami różnych religii jest zdaniem papieża fundamentalizm, który – jak zaznacza – jest bezbożny oraz zamyka się na innych: „(...) politykę uprawia się pośrednio głosząc wartości, wartości prawdziwe, a jedną z największych wartości jest braterstwo między nami. Wszyscy jesteśmy dziećmi Boga, mamy tego samego Ojca. I w tym sensie, trzeba uprawiać politykę jedności i pojednania...”⁵⁶.

---

⁵³ *Spotkanie z mieszkańcami Maroka...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/march/documents/papa-francesco_20190330_autorita-marocco.html [13.04.2019].

⁵⁴ Por. *Spotkanie ze wspólnotami ewangelickimi. Przemówienie, Bangui: Wydział Teologii Ewangelickiej, 29 listopada 2015*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151129_repubblica-centrafricana-comunita-evangeliche.html [13.04.2019].

⁵⁵ *Msza św. w sanktuarium męczenników ugandyjskich. Homilia, Namugongo, 28 listopada 2015*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2015/documents/papa-francesco_20151128_uganda-omelia-martiri.html [13.04.2019].

⁵⁶ *Conferenza stampa del Santo Padre durante il volo di ritorno dalla Repubblica Centrafricana, Volo Papale, Lunedì, 30 novembre 2015*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151130_repubblica-centrafricana-conferenza-stampa.html [13.09.2019].

W jaki sposób prowadzić dialog między wyznaniem i religiami? Franciszek wskazuje na obowiązek zachowania tożsamości, odwagę inności i szczerą intencję. Stwierdza: „Obowiązek tożsamości, ponieważ nie można nawiązywać prawdziwego dialogu na dwuznacznościach lub poświęceniu dobra, aby zadowolić drugiego; odwaga inności, ponieważ ten, kto różni się ode mnie kulturowo i religijnie, nie może być postrzegany i traktowany jako wróg, ale musi być akceptowany jako towarzysz drogi, w autentycznym przekonaniu, że dobro każdego polega na dobru wszystkich; szczerą intencję, ponieważ dialog, jako autentyczny wyraz człowieczeństwa, nie jest jakąś strategią, aby osiągnąć ukryte cele, ale drogą prawdy, która zasługuje, by podejmować go cierpliwie, żeby przekształcić współzawodnictwo we współpracę”⁵⁷.

Franciszek przywołał Międzynarodową Konferencję na temat Praw Mniejszości Religijnych w Świecie Islamskim, która odbyła się w Marrakeszu (Maroko) w styczniu 2016 r. Stwierdził: „Cieszę się, że pozwoliła ona potępić wszelkie instrumentalne wykorzystywanie religii do dyskryminowania lub atakowania innych, podkreślając potrzebę wyjścia poza koncepcję mniejszości religijnej na rzecz pojęcia obywatelstwa i uznania wartości osoby, która musi mieć centralny charakter w każdym porządku prawnym”⁵⁸. Dodał: „Za proroczy znak uważam również utworzenie z inicjatywy Kościołów katolickiego i protestanckich w Maroku Instytutu Ekumenicznego Al Mowafaq w Rabacie w 2012 r. Instytut ten pragnie przyczynić się do promowania ekumenizmu, a także dialogu z kulturą i z islamem. Ta chwalebna inicjatywa wyraża troskę i wolę mieszkańców w tym kraju chrześcijan, by budować mosty, aby wyrazić ludzkie braterstwo i jemu służyć. Są to drogi, które powstrzymają «posługiwanie się religią w celu wzbudzania nienawiści, przemocy, ekstremizmu oraz ślepego fanaty-

⁵⁷ *Discorso del Santo Padre...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2017/april/documents/papa-francesco_20170428_egitto-conferenza-pace.html [13.04.2019].

⁵⁸ *Spotkanie z mieszkańcami Maroka...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/march/documents/papa-francesco_20190330_autorita-marocco.html [13.04.2019].

zmu, które położą kres używaniu imienia Boga dla usprawiedliwiania zabójstw, eksterminacji, terroryzmu oraz ucisku» (*Dokument o Ludzkim Braterstwie*, Abu Zabi, 4 lutego 2019)⁵⁹.

Uwagi krytyczne

Nauczanie papieża Franciszka, w tym w odniesieniu do spraw afrykańskich, naznaczone jest ambiwalencją. Z tego powodu uzasadniona jest jego krytyczna analiza. W narracji dotyczącej Afryki papież prezentuje specyficzną perspektywę – świadomie pozycjonuje ten kontynent jako permanentną ofiarę, wskazując na innych, którzy są winni jej bied, w tym na Europę. Będąc w Republice Środkowoafrykańskiej (2015), stwierdził dobitnie: „Afryka jest ofiarą. Afryka zawsze była wykorzystywana przez inne mocarstwa. Z Afryki przybywali do Ameryki sprzedawani niewolnicy. Istnieją mocarstwa usiłujące jedynie zawłaszczyć wielkie bogactwa Afryki. Jest to zapewne najbogatszy kontynent... Ale nie myślą, aby pomóc w rozwoju kraju, aby wszyscy mogli pracować, aby każdy miał pracę... wyzysk! Afryka jest męczennikiem. Jest męczennikiem dziejowego wyzysku. Ci, którzy mówią, że z Afryki biorą się wszystkie nieszczęścia i wojny, dobrze nie znają szkód, jakie wyrządzają ludzkości niektóre formy rozwoju. I dlatego kocham Afrykę, bo była ofiarą innych mocarstw”⁶⁰.

Źródło problemów afrykańskich Franciszek widzi przede wszystkim na zewnątrz. To świat, który czerpie z Afryki, a jednocześnie nie przejmuje się jej losem. Papież zdaje się nie dostrzegać, że to bardziej złożona kwestia, np. nie brakuje sytuacji, gdy udzielana Afryce pomoc ekonomiczna jest marnotrawiona⁶¹. W czasie wizyty w biu-

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ *Conferenza stampa del Santo Padre...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151130_repubblica-centrafricana-conferenza-stampa.html [13.09.2019].

⁶¹ Por. *Msza św. w intencji rozwoju narodów. Homilia Ojca Świętego. Stadion Zimpeto (Maputo), 6 września 2019*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2019/documents/papa-francesco_20190906_omelia-mo

rze ONZ w Nairobi (Kenia) Franciszek powiedział: „Afryka zapewnia światu piękno i bogactwo przyrody, która prowadzi nas do uwielbienia Stwórcy. To dziedzictwo afrykańskie i całej ludzkości jest stale poważnie zagrożone zniszczeniem spowodowanym przez wszelki ludzki egoizm oraz wyzyskiwanie sytuacji ubóstwa i wykluczenia. W kontekście stosunków gospodarczych między państwami i narodami nie możemy nie wspomnieć o nielegalnym handlu, narastającym w sytuacji ubóstwa, który z kolei powoduje narastanie ubóstwa i wykluczenia. Nielegalny handel diamentami i kamieniami szlachetnymi, metalami rzadkimi lub o dużej wartości strategicznej, drewnem i materiałami biologicznymi oraz produktami pochodzenia zwierzęcego, jak w przypadku handlu kością słońsiową i wynikającego stąd wytępienia słońsi, powoduje zwiększanie się niestabilności politycznej, przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Także ta sytuacja jest krzykiem ludzi i ziemi, który powinien być wysłuchany przez społeczność międzynarodową”⁶².

W pozycjonowaniu się jako ofiara ważny jest negatywny punkt odniesienia. W czasie wielu wystąpień w Afryce Franciszek czyni nim Europę. Z jednej strony koresponduje to z południowoamerykańską niechęcią wobec Zachodu (w tym Europy), wzmocnioną teologią wyzwolenia, z drugiej z afrykańskim kompleksem tego kontynentu, postrzeganego z perspektywy kolonialnej przeszłości. W czasie konferencji prasowej, która odbyła się 10 września 2019 r. na pokładzie samolotu lecącego z Madagaskaru do Rzymu, zapytano papieża o problemy ludzi młodych w Afryce. Odpowiedział wymijająco, że to kontynent ludzi młodych, nie to, co Europa, którą – jak wspomniał – nazwał w Strasburgu „babcią Europą”⁶³.

---

zambico.html [27.09.2019]; *Nadszedł czas afrykańskich misjonarzy. Rozmowa z metropolitą Dakaru abp. Benjaminem Ndiaye*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 35, s. 27.

⁶² *Wizyta w siedzibie U.N.O.N. Przemówienie, Nairobi, 26 listopada 2015*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151126_kenya-unon.html [19.03.2019].

⁶³ *Pressekonzferenz mit dem Heiligen Vater auf dem Rückflug nach Rom...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190910_voloritorno-madagascar.html

Zdaniem Franciszka przyczyną problemów Europy jest dobrobyt oraz spokój. Inaczej jest w Afryce, która jest pełna życia, ponieważ tam ludzie są dumni z tego, że mają dzieci. Z tego powodu konieczne jest danie w Afryce młodym ludziom szansy, przede wszystkim zaś edukacji. Franciszek zaznacza, że wrogość wobec obcych nie jest typowym problemem afrykańskim. Rozwijając tę kwestię, wraca do Europy, przypominając przeszłość, tj. czasy Adolfa Hitlera, oraz odżywanie współcześnie tego typu retoryki za sprawą populistycznych ugrupowań⁶⁴. Akcentuje, że myśląc o Afryce, wielu od razu ma na uwadze kontynent, który nadaje się do tego, aby go wykorzystać. Dodaje, że nigdy się tego samego nie myśli o Europie⁶⁵.

Aмерыkańska dziennikarka Delia Gallagher, pracująca w Rzymie dla stacji telewizyjnej CNN, zapytała podczas konferencji prasowej na pokładzie samolotu lecącego 30 listopada 2015 r. z Republiki Środkowoafrykańskiej do Rzymu, co islam i nauki proroka Mahometa mają do powiedzenia dzisiejszemu światu? Franciszek powiedział m.in.: „Nie można przekreślać jakiegó religii, ponieważ istnieje kilka lub wiele grup fundamentalistycznych w pewnym momencie historii. To prawda, że zawsze w dziejach istniały wojny między religiami. Także i my powinniśmy prosić o przebaczenie. Katarzyna Medycejska nie był świętą! I wojna trzydziestoletnia i noc świętego Bartłomieja. (...) jak wiele wojen, nie tylko religijnych prowadziliśmy my chrześcijanie? Sacco di Roma nie było dziełem muzułmanów!”⁶⁶.

[27.09.2019]. W 2014 r. Franciszek powiedział w Strasburgu: „Z wielu stron odnosi się ogólne wrażenie zmęczenia, starzenia się Europy – babci, już bezpłodnej i nietętniącej życiem”; zob. *Budujmy Europę wokół świętości osoby ludzkiej, a nie gospodarki. Przemówienie Franciszka wygłoszone w Parlamencie Europejskim w Strasburgu, 25 listopada 2014 r.*, „Wiadomości KAI” 2014, nr 49, s. 8.

⁶⁴ *Pressekonzferenz mit dem Heiligen Vater auf dem Rückflug nach Rom...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190910_voloritorno-madagascar.html [27.09.2019].

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ *Conferenza stampa del Santo Padre...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151130_repubblica-centrafricana-conferenza-stampa.html [13.09.2019].

W czasie konferencji prasowej, która miała miejsce 31 marca 2019 r. na pokładzie samolotu lecącego z Maroka do Rzymu, Franciszek pochwalił Maroko jako kraj wolności kultu, religii i wyznania. To kraj, który pod tym względem się rozwija. Dodał, że takiej wolności nie było wśród chrześcijan, chociażby 300 lat wcześniej, kiedy to praktykowano – za aprobatą Kościoła – palenie żywcem heretyków⁶⁷.

Wypowiadając się pozytywnie o muzułmanach, papież wspomina spotkanie św. Franciszka z Asyżu z sułtanem Malikiem al Kamilem, przedstawiając je jako „miłą pogawędkę”. Faktycznie miało ono dramatyczny przebieg – św. Franciszek i towarzyszący mu zakonnik, zanim dostali się do sułtana, zostali przez jego sługi znieważeni, pobici i zakuci w kajdany. Stojąc przed sułtanem, św. Franciszek wezwał go do porzucenia dotychczasowej wiary i przyjęcia wiary w Jezusa Chrystusa. Takie postępowanie, biorąc pod uwagę nauczanie papieża Franciszka, można by zakwalifikować jako prozelityzm. Żarliwa przemowa św. Franciszka wywarła na sułtanie wielkie wrażenie, co przełożyło się na to, że chętnie słuchał jego słów, a nawet chciał go dłużej zatrzymać na swym dworze⁶⁸.

Oceniając ujawniające się w przestrzeni afrykańskiej zjawiska społeczne i polityczne, papież nierzadko wykazuje się postawą marzycielską oraz naiwnością. Kreuje się na poczciwca, który przybywa z dobrymi oraz – inaczej niż miało to miejsce w przypadku poprzedników – niezbyt skomplikowanymi radami⁶⁹. Papieskie marzycielstwo jest wi-

---

⁶⁷ *Pressekonferenz mit dem Heiligen Vater auf dem Rückflug von Rabat nach Rom, Sonntag, 31. März 2019*, http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2019/march/documents/papa-francesco_20190331_marocco-voloritorno.html [13.04.2019].

⁶⁸ Tomasz z Celano, *Życiorys pierwszy świętego Franciszka z Asyżu*, w: S. Kafel (red.), *Wczesne źródła franciszkańskie*, t. 1, Warszawa 1981, s. 50; Bonawentura, *Życiorys większy świętego Franciszka z Asyżu*, w: S. Kafel (red.), *Wczesne źródła franciszkańskie*, t. 1, Warszawa 1981, s. 282–283.

⁶⁹ Por. *Spotkanie z mniszkami kontemplacyjnymi. Antananarywa, klasztor karmelitanek bosych, 7 września 2019*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2019/documents/papa-francesco_20190907_omelia-madagascar-omedia.html [27.09.2019], gdzie Franciszek określa siebie mianem trochę folklorystycznego papieża.

doczne w ocenie fenomenu migracji. Na przykład w czasie pobytu na Madagaskarze Franciszek pochwalił mieszkańców wyspy za kulturową, etniczną i religijną różnorodność, podkreślając, że z jednej strony respektują zachodzące różnice, z drugiej zaś je harmonizują. Dodając, że w geny Malgaszów wpisana jest migracja, wskazał, że są dla innych wzorem do naśladowania⁷⁰.

Faktycznie procesy migracyjne, z którymi obecnie mamy do czynienia na Madagaskarze, nie przedstawiają się w „różowych barwach”. Trzecia część Malgaszów to protestanci, a czwarta – katolicy. Muzułmanów jest 15%, lecz ich liczba rośnie na skutek działań misjonarskich, które finansowo wspierane są przez kraje Zatoki Perskiej. Możliwość skorzystania z mużulmańskich subwencji jest dla ubogich Malgaszów atrakcyjna. Dzięki fundowanym stypendiom młodzież studiuje w Arabii Saudyjskiej, a po powrocie podejmuje działalność jako imamowie, angażując się w budowę meczetów z myślą o przyszłych mużulmanach – miejscowych oraz tych ściąganych z Turcji. Kobiętom płaci się za noszenie burki, która ma stanowić widoczny znak, że islam jest trwale obecny na Madagaskarze⁷¹. Nie będzie przesadą stwierdzenie, że tego typu działalność nosi znamiona prozelityzmu, który krytykuje Franciszek. Muzułmanie nie mają przed taką postawą oporu, co przekłada się na to, że w stosunku do zachowawczych i skupionych na religijnie neutralnej dobroczynności (za radą papieża) katolików są skuteczniejsi w szerzeniu islamu.

Franciszek oczekuje, że emigracji z Afryki do Europy nada się zorganizowane formy. Akcentuje, że szczególna ochrona w tym procesie należy się wszystkim, zwłaszcza najsłabszym, tj. małoletnim pozbawionym opieki i kobietom⁷². Chcąc przełamać niechęć państw euro-

⁷⁰ *Begegnung mit den Vertretern der Regierung, der Zivilgesellschaft und mit dem diplomatischen Korps. Ansprache von Papst Franziskus. Präsidentenpalast (Port Louis), Montag, 9. September 2019*, http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190909_autorita-maurizio.html [20.10.2019].

⁷¹ P. Bieliński, *Kościół na Madagaskarze czeka na papieża*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 35, s. 23.

⁷² *Śluga nadziei – Franciszek w Maroku*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 14, s. 21.

pejskich, papież odwołuje się do moralnego szantażu. Skoro przed ponad pół wiekiem Europejczycy zostali przyjęci w Afryce, winni się teraz za tę wspaniałość odwdziżyć⁷³. Franciszek zapomina, że uciekającym przed skutkami II wojny światowej udzielono tam azylu w wyniku decyzji władz państw kolonialnych, a więc europejskich, a nie afrykańskich, których wówczas jeszcze nie było.

Osoba, która zdaniem papieża rozumie potrzebę wdzięczności wobec afrykańskich imigrantów, jest niemiecka kanclerz Angela Merkel. Franciszek podkreśla, że aby przyjęcie imigrantów było owocne, należy im towarzyszyć, wspierać i integrować. Wyjaśnia, że gdyby któryś z krajów nie był w stanie zintegrować imigrantów, powinien zwrócić się do innego, który ma go w tym dziele wesprzeć. Jest to naiwne podejście, gdyż poszczególne państwa europejskie, wbrew oficjalnej retoryce, nie spieszą się z przyjmowaniem kolejnych grup imigranckich. Inną kwestią jest przedmiotowe traktowanie samych imigrantów – odgórne podejmowanie decyzji o przesunięciu ich z jednego kraju do innego. Praktyka dnia codziennego wskazuje, że to rozwiązanie się nie sprawdza. Imigranci preferują kraje, w których mogą liczyć na najobfitsze wsparcie socjalne, m.in. Niemcy⁷⁴.

Zakończenie

Pochodzący z Ameryki Południowej papież Franciszek stoi pod wpływem teologii wyzwolenia, w której centrum znajduje się człowiek ubogi. Kwestia ta jest obecna w jego nauczaniu, w tym w odniesie-

---

⁷³ *Pressekonferenz mit dem Heiligen Vater auf dem Rückflug von Rabat nach Rom...*, http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2019/march/documents/papa-francesco_20190331_marocco-voloritorno.html [13.04.2019].

⁷⁴ Np. w 2015 r. przybyło do Polski 150 chrześcijańskich rodzin z Syrii. Na osiedlenie zdecydowały się tylko cztery, pozostałe wyjechały na Zachód. Zob. B. Łoziński, *Jesteśmy gościnni i miłośnierni*, „Gość Niedzielny” 2017, nr 28, s. 44.

niu do Afryki. Z perspektywy człowieka ubogiego papież interpretuje problemy społeczne i polityczne, które wiąże jednocześnie z ekologią. Ważne znaczenie ma dla niego dialog ekumeniczny oraz międzyreligijny, przede wszystkim zaś z islamem. Życzliwe nastawienie wobec islamu potwierdzają papieskie podróże do Afryki. Dwie z nich zawiodły Franciszka do krajów zamieszkałych przez społeczność chrześcijańską (do Kenii, Ugandy i Republiki Środkowoafrykańskiej, Mozambiku, na Madagaskar i Mauritius), a dwie do krajów muzułmańskich (do Egiptu i Maroka), w których chrześcijanie stanowią niewiele znaczącą grupę.

Papież sprzeciwia się postrzeganiu islamu z perspektywy przemocy. Jako kontrargument wskazuje na Europę – na jej przeszłość i teraźniejszość. Jego zdaniem to kontynent, którego historia naznaczona jest przemocą, a czasy współczesne egoizmem. Na jej tle mieszkańcy Afryki jawią się jako ludzie wielce szlachetni. Nie będzie przesadą w tym kontekście stwierdzenie, że w papieskim nauczaniu mamy do czynienia z antyeuropejskim resentymentem. Ten resentyment można także określić mianem antyrzymskiego, jeśli pod rzymskością będzie się rozumiało to wszystko, co przez ostatnie dwadzieścia wieków stanowiło katolicyzm z jego centrum w Wiecznym Mieście.

BIBLIOGRAFIA

- Begegnung mit den Vertretern der Regierung, der Zivilgesellschaft und mit dem diplomatischen Korps. Ansprache von Papst Franziskus. Präsidentenpalast (Port Louis), Montag, 9. September 2019*, http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190909_autorita-maurizio.html [20.10.2019].
- Bergoglio J., Skórka A., *W niebie i na ziemi*, Kraków 2013.
- Bieliński P., *Kościół na Madagaskarze czeka na papieża*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 35.
- Bieliński P., *Papież na Lampedusie*, „Wiadomości KAI” 2013, nr 29.
- Bieliński P., *Papież spotkał się z jednym z ojców teologii wyzwolenia*, „Wiadomości KAI” 2014, nr 5.
- Bieliński T., *Editorial. Summa ecologica*, „Wiadomości KAI” 2015, nr 26.

- Bischof Kräutler: „Papst spricht mir aus dem Herzen”*, http://www.archivioradio.vaticana.va/storico/2013/03/20/bischof_kr%C3%A4utler_%E2%80%9Epapst_spricht_mir_aus_dem_herzen%E2%80%9C/teD-675079 [21.10.2019].
- Bonawentura, *Życiorys większy świętego Franciszka z Asyżu*, w: S. Kafel (red.), *Wczesne źródła franciszkańskie*, t. 1, Warszawa 1981.
- Budujmy Europę wokół świętości osoby ludzkiej, a nie gospodarki. Przemówienie Franciszka wygłoszone w Parlamencie Europejskim w Strasburgu, 25 listopada 2014 r.*, „Wiadomości KAI” 2014, nr 49.
- Conferenza stampa del Santo Padre durante il volo di ritorno dalla Repubblica Centrafricana, Volo Papale, Lunedì, 30 novembre 2015*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151130_repubblica-centrafricana-conferenza-stampa.html [13.09.2019].
- Discorso del Santo Padre ai partecipanti alla Conferenza Internazionale per la Pace, Al-Azhar Conference Centre, il Cairo, venerdì, 28 aprile 2017*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2017/april/documents/papa-francesco_20170428_egitto-conferenza-pace.html [13.04.2019].
- Dylus A., *Integralna ekologia papieża Franciszka. Perspektywa etyki odpowiedzialności*, w: A. Wysocki (red.), *Świat jako wspólny dom. Wokół koncepcji ekologii integralnej w encyklice Laudato si'*, Warszawa 2016.
- Encyklika „Laudato si'” watykańska prezentacja, światowe echa*, „Wiadomości KAI” 2015, nr 26.
- Encyklika ekologiczna już w tym tygodniu*, „Wiadomości KAI” 2015, nr 25.
- Etapy formacji. Jezuicka droga formacji zakonnej...*, <https://powolania.jezuici.pl/formacja/> [21.10.2019].
- Franciszek potępił antysemicki eksces w Buenos Aires*, „Wiadomości KAI” 2013, nr 48.
- Franciszek w Asyżu*, „Wiadomości KAI” 2013, nr 41.
- Franciszek w Mozambiku*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 37.
- Franciszek w samolocie: nie obawiam się schizm*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 38.
- Franciszek wzorem przywództwa dla afrykańskich liderów*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 35.
- Franciszek, *Adhortacja apostołska Evangelii gaudium. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Kraków 2013.
- Franciszek, *Chciałbym Kościoła ubogiego dla ubogich*, Warszawa – Kraków 2013.
- Franciszek, *Encyklika Laudato si'. W trosce o wspólny dom*, Częstochowa 2015.
- Franciszek, *Niech bogata Europa przyjmie głodnych braci*, „L'Osservatore Romano” 2015, nr 12.

- Gołębiowski K., *Franciszek – papież Kościoła ubogich, obrońca rodziny*, w: Franciszek, *Chciałbym Kościoła ubogiego dla ubogich*, Warszawa – Kraków 2013.
- Gołębiowski K., *Życiorys kard. Jorge Mario Bergoglio – papieża Franciszka*, w: Franciszek, *Chciałbym Kościoła ubogiego dla ubogich*, Warszawa – Kraków 2013.
- Gutierrez G., *Teologia wyzwolenia*, Warszawa 1976.
- Himitian E., *Franciszek. Papież ludzi*, Kraków 2014.
- Instrukcja o chrześcijańskiej wolności i wyzwoleniu. Libertatis conscientia*, w: Z. Zimowski, J. Królikowski (red.), *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary, 1966–1994*, Tarnów 1995.
- Instrukcja o niektórych aspektach „teologii wyzwolenia”. Libertatis nuntius*, w: Z. Zimowski, J. Królikowski (red.), *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary, 1966–1994*, Tarnów 1995.
- Ivereich A., *Prorok. Biografia Franciszka, papieża radykalnego*, Bytom 2015.
- Łoziński B., *Jesteśmy gościnni i miłośni*, „Gość Niedzielny” 2017, nr 28.
- Mazur J., *Papieża Franciszka myśl o integralności stworzenia – perspektywa prawa naturalnego*, w: A. Wysocki (red.), *Świat jako wspólny dom. Wokół koncepcji ekologii integralnej w encyklice Laudato si’*, Warszawa 2016.
- Moja diecezja. Przegląd najważniejszych wydarzeń diecezjalnych*, „Wiadomości KAI” 2015, nr 30.
- Moskwa J., *Papież dialogu... asymetrycznego?*, „Wiadomości KAI” 2013, nr 41.
- Msza św. w intencji rozwoju narodów. Homilia Ojca Świętego. Stadion Zimpeto (Maputo), 6 września 2019*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2019/documents/papa-francesco_20190906_omelia-mozambico.html [27.09.2019].
- Msza św. w sanktuarium męczenników ugandyjskich. Homilia, Namugongo, 28 listopada 2015*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2015/documents/papa-francesco_20151128_uganda-omelia-martiri.html [13.04.2019].
- Nadszedł czas afrykańskich misjonarzy. Rozmowa z metropolitą Dakaru abp. Benjamine Ndiaye*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 35.
- Odwiedziny w domu miłosierdzia, Kampala, Nalukolongo, 28 listopada 2015*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151128_uganda-casa-carita.html [13.04.2019].
- Oreddie Ojca Świętego Benedykta XVI na Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2010 roku. Jeśli chcesz krzyczeć pokój, strzeż dzieła stworzenia*, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20091208_xliii-world-day-peace.html [22.10.2019].
- Papstreisen außerhalb Italiens*, <http://w2.vatican.va/content/francesco/de/travels/2019/outside.index.html> [23.10.2019].
- Piqué E., *Franciszek. Życie i rewolucja*, Kraków 2016.

- Pragnę nadal kroczyć drogą dialogu i współpracy. Wystąpienie papieża Franciszka podczas spotkania z przedstawicielami Kościołów i wspólnot chrześcijańskich oraz religii niechrześcijańskich. Sala Klementyńska Pałacu Apostolskiego w Watykanie, 20 marca 2013, „Wiadomości KAI” 2013, nr 13–14.*
- Pressekonferenz mit dem Heiligen Vater auf dem Rückflug nach Rom. Dienstag, 10. September 2019, http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190910_voloritorno-madagascar.html [27.09.2019].*
- Pressekonferenz mit dem Heiligen Vater auf dem Rückflug von Rabat nach Rom, Sonntag, 31. März 2019, http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2019/march/documents/papa-francesco_20190331_marocco-voloritorno.html [13.04.2019].*
- Pullella P., *Jews tell pope of concern over moves to make Pius XII a saint*, <https://www.reuters.com/article/us-pope-jews/jews-tell-pope-of-concern-over-moves-to-make-pius-xii-a-saint-idUSBRE95N0ZA20130624> [22.10.2019].
- Romejko A., *Kwestia przemocy i terroryzmu w nauczaniu papieża Franciszka*, „Studia Elckie” 2017, nr 4.
- Romejko A., *Migranci i uchodźcy w nauczaniu społecznym Kościoła katolickiego*, w: A. Żukowski (red.), *Afryka i świat a problem migrantów i uchodźców. Kwestie ogólne – historia i teraźniejszość*, seria „Forum Politologiczne”, t. 24, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2017.
- Romejko A., *Problem ubóstwa we współczesnej Afryce w nauczaniu społecznym Kościoła katolickiego*, w: A. Żukowski (red.), *Problemy bogactwa i biedy we współczesnej Afryce*, seria „Forum Politologiczne”, t. 12, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011.
- „*Sie werden sich noch wundern*”. *Der Befreiungstheologe und Vatikan-Kritiker Leonardo Boff über den neuen Papst*, „Der Spiegel” 2013, Nr. 12.
- Sluga nadziei – Franciszek w Maroku*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 14.
- Spotkanie z biskupami, kapłanami, zakonnikami i katechetami. Przemówienie Ojca Świętego. Katedra (Maputo), 5 września 2019, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190905_consacra-ti-mozambico.html [27.09.2019].*
- Spotkanie z kapłanami, osobami konsekrowanymi oraz członkami ekumenicznej rady kościołów. Przemówienie ojca świętego, Katedra w Rabacie, Niedziela, 31 marca 2019, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/march/documents/papa-francesco_20190331_sacerdoti-marocco.html [13.04.2019].*
- Spotkanie z mieszkańcami Maroka, władzami, społeczeństwem obywatelskim i korpusem dyplomatycznym. Przemówienie ojca świętego, Wieża Hasana*

- (Rabat), Sobota, 30 marca 2019, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/march/documents/papa-francesco_20190330_autorita-marocco.html [13.04.2019].
- Spotkanie z młodymi. Przemówienie, Nairobi, Stadion Kasarani, 27 listopada 2015, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151127_kenya-giovani.html [19.04.2019].
- Spotkanie z mniszkami kontemplacyjnymi. Antananarywa, klasztor karmelitanek bosych, 7 września 2019, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2019/documents/papa-francesco_20190907_omelia-mada-gascar-oramedia.html [27.09.2019].
- Spotkanie z przedstawicielami władz, korpusu dyplomatycznego i społeczeństwa obywatelskiego. Przemówienie Ojca Świętego. Maputo – pałac prezydencki, 5 września 2019, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190905_autorita-mozambico.html [27.09.2019].
- Spotkanie z przedstawicielami władz. Przemówienie ojca świętego, Antananarywa, 7 września 2019, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190907_autorita-madagascar.html [27.09.2019].
- Spotkanie z władzami i korpusem dyplomatycznym. Przemówienie, Nairobi, State House, 25 listopada 2015, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151125_kenya-autorita.html [13.04.2019].
- Spotkanie ze wspólnotami ewangelickimi. Przemówienie, Bangui: Wydział Teologii Ewangelickiej, 29 listopada 2015, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151129_repubblica-centrafricana-comunita-evangeliche.html [13.04.2019].
- Teologia wyzwolenia, w: T. Gadacz, B. Milerski (red.), *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 9, *Rut żywotność*, Warszawa 2003.
- Tomasik K., *Mauritius: Franciszek na rajskiej wyspie*, „Wiadomości KAI” 2019, nr 35.
- Tomasz z Celano, *Życiorys pierwszy świętego Franciszka z Asyżu*, w: S. Kafel (red.), *Wczesne źródła franciszkańskie*, t. 1, Warszawa 1981.
- Vallely P., *Papież Franciszek. Rozwiązywanie węzłów*, Kraków 2013.
- Warmiński J., *Grzegorz III*, w: J. Walkusz i in. (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 6, *Graal – ignorancja*, Lublin 1993, k. 334.
- Wizyta w siedzibie U.N.O.N. Przemówienie, Nairobi, 26 listopada 2015, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151126_kenya-unon.html [19.03.2019].

POPE FRANCIS AND THE “AFRICAN ISSUE”

SUMMARY

Keywords: Africa, Christianity, ecology, Europe, Francis, Islam, migration, poverty

Pope Francis, who comes from South America, is influenced by the liberation theology, in the centre of which is a poor man. This issue is present in his teaching, especially about Africa. From the perspective of a poor man, Francis interprets social and political issues, which he also links with ecology. Ecumenical and interreligious dialogue, especially with Islam, is important to him. His friendly attitude towards Islam is confirmed by his journeys to Africa. Two of them led Francis to countries inhabited by the Christian community (to Kenya, Uganda and the Central African Republic, Mozambique, Madagascar and Mauritius), and two to Muslim countries (to Egypt and Morocco), in which Christians are not a significant group.

Francis opposes the perception of Islam from a perspective of violence. As a counterargument he points to Europe – its past and present. In his opinion, it is a continent whose history is marked by violence and in modern times egoism. Against this background, Africa's inhabitants appear to be very noble people. It will not be an exaggeration in this context to say that we are dealing with anti-European resentment in the papal teaching. This resentment can also be described as anti-Roman, if under Roman one understands everything that has been Catholicism for the past twenty centuries with its centre in the Eternal City.